

УДК 396:29+008

Оксана СМОРЖЕВСЬКА

Жінка в рідновірському (неоязичницькому) середовищі України: функції та ролі

У дослідженні гендерних ролей в неоязичництві України варто використовувати інструментарій європейської феміністської теології і підходи азійських дослідників. Не варто ігнорувати язичницьку історію, оскільки екологічні аспекти язичницького світогляду вкрай актуальні в умовах сьогодення, а культи жіночих богинь та матриархальна міфологія сприяють можливостям жінок для саморозвитку. В нагоді стануть ідеї “еко-фемінізму”, зокрема, їхня практична реалізація на українському ґрунті неоязичництва у формі рідновірства. Рідновірське середовище України – строкате та різновекторне, тому для аналізу “жінки” увагу зосереджено на кількох рідновірських об’єднаннях: Об’єднанні рідновірів України, Родовому Вогнищу Рідної Православної Віри та Руському Православному Колі.

Ключові слова: жінка в неоязичництві, жриця, берегиня, рідновір’я

Oksana Smorzhevska

Woman in the native faith (neo-pagan) environment of Ukraine: functions and roles

It is stated that in the study of gender roles in neo-paganism of Ukraine we should use the tools of European feminist theology and the approaches of Asian researchers. We should not ignore the pagan history, since the ecological aspects of the pagan worldview are extremely relevant in today’s conditions, and the cults of female goddesses and matriarchal mythology contribute to women’s opportunities for self-development. The ideas of “ecofeminism” will be useful, in particular, their practical implementation on Ukrainian soil of neo-paganism in the form of native faith. The native-faith environment of Ukraine is variegated and multi-vector, therefore, for the analysis of the “woman”, attention is focused on several native-faith associations: the Association of the Believers of the Ukrainian Native Faith (ORU), the Ancestral Hearth of Native Orthodox Faith and the Ruthenian Orthodox Circle.

Keywords: woman in neo-paganism, priestess, guardian, woman warrior, native faith

Гендерні дослідження релігії як самостійний напрям наукових досліджень сформувався в США та країнах Західної Європи у 1960-х рр. В українській гуманітаристиці вони представлені вкрай мало [5; 15]. Особливо що стосується вивчення даної проблематики в рідновірському (неоязичницькому) середовищі України. У дослідженнях йдеться переважно про рідновір’я як історико-релігійний феномен, як протистояння неоязичництва і християнства та ін. Натомість варто пам’ятати, що рідновірський рух України – строкате й неоднорідне явище, яке варто вивчати в динаміці та в історико-порівняльному аналізі з аналогічними рухами Європи та країн Північної Америки. До того ж, зважаючи на актуальність вивчення ролі та значення жінок в історії релігії загалом та в окремо взятих

релігійних напрямках, зокрема, тема вивчення “жіночого” образу українського рідновірського руху вкрай актуальна.

В Україні дослідження гендерних аспектів релігій присвячені, насамперед, гендерному виміру християнських конфесій та ісламу. Тоді як тема “жінка в неоязичництві” практично не вивчена, хіба що в контексті досліджень українського рідновір’я загалом. Серед праць, присвячених вивченню українського рідновірського руху, насамперед відзначаю публікації Дмитра Базики “Українське рідновірство та неоязичництво: проблеми диференціації та самоідентифікації” та “Неоязичництво в сучасних релігійних шуканнях українців” [1; 3]. Також написаними та оригінальними є дослідження Олега Гуцуляка [6]. У колективній монографії “Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст” є цілий розділ, присвячений рідновір’ю як окремій конфесійній ідентичності українців [2; 19].

У дослідженні гендерних ролей в неоязичництві України пропоную використовувати як інструментарій європейської феміністської теології, так і підходи азійських дослідників та дослідниць. Наприклад, “азійські жінки-теологи наполягали на тому, що європейці не мають монополії на християнство, проте язичницькі релігії потребують не меншої пошани і здатні стати ресурсом духовного звільнення жінок” [20, с. 392]. Одним з постулатів американської феміністичної теології є пропозиція не ігнорувати язичницьку історію, оскільки екологічні аспекти язичницького світогляду вкрай актуальні в умовах сьогодення, а культи жіночих богинь та матріархальна міфологія сприяють можливостям жінок для саморозвитку (згадаймо працю “Жінки, що біжать з вовками. Жіночі архетипи в міфах і переказах” Клариси Пінкола Естес). Також в нагоді нашому дослідженню стануть ідеї “екофемінізму”, зокрема, їхня практична реалізація на українському ґрунті неоязичництва у формі рідновірства. Оскільки, як зазначалося вище, рідновірське середовище України – строкате та різновекторне, то пропоную для аналізу “жінки” зосередити увагу на кількох рідновірських об’єднаннях:

1) Об’єднання рідновірів України (далі – ОРУ), очолює Галина (Зореслава) Лозко, одна з перших українських рідновірок та ідеологів українського рідновір’я;

2) Родове Вогнище Рідної Православної Віри (далі – РВ РПВ) на чолі з Володимиром та Ладомірою Куровськими, послідовниками “Слов’янської Ведичної Традиції”;

3) Руське Православне Коло (далі – РПК) на чолі зі Світовитом Пашником, а також Яною (Ясною) Яковенко, що стала першою жінкою – духовною особою, яка проводила спільну екуменічну молитву з християнськими владиками в Запоріжжі в 2019 р. до Дня захисників України.

Об’єднання рідновірів України офіційно зареєстроване у 2001 р.; до того громади, які увійшли до ОРУ, діяли в різних населених пунктах України ще з початку 1990-х рр. Очільницею та натхненницею й головним ідеологом даного рідновірського напрямку є Галина Лозко (Волхвиня Зореслава). Вона зазначає, що головне завдання й мета її та її однодумців – “автентично відроджувати Рідну

II. СУЧАСНИЙ СТАН РЕЛІГІЙНОСТІ В УКРАЇНІ

віру науковим шляхом, здобувати етнографічні, фольклорні, філософські знання і реконструювати відповідно до методології Шаяна. Зрозуміло, що Рідна віра не є закостенілою і догматичною. Вона перебуває у стані розвитку. Треба, щоб її розвивали науковці, а не маніпулянти заради релігійного бізнесу [...]. Розвиток Рідної віри не залежить від політичної ситуації. Це, швидше, плід інтелектуальних пошуків” [12]. У теологічних та ідеологічних розробках Рідної віри значна увага приділена жіночому началу, жіночим божественним образам. Зокрема, Галина Лозко веде мову про “періодизацію розвитку язичництва в Україні”, де першим етапом є “Доба Великої Богині Матері (Досварожа епоха)”, коли “панівна роль жінки” та “культ Рожаниць, Матері-Землі, Закон Прави (ведійська Рита) як гармонія всезагальної рівності, уявлення про Зодіак (приблизно VI–IV тис. до н. ч.) – етнічні спільноти пелазгів, трипільців” [10, с. 272]. Жінка, жіночі божества (Богині) у вченні ОРУ займають важливу позицію, адже “від Єднання Матері-Землі і Батька-Неба постало в світі Життя” [17, с. 42]. У Колі Сварожому (річне коло, цикл свят та обрядів в Рідній вірі) рідновіри вшановують цілу низку Богинь – Ладу, Дану, Мокошу, Долю, Матір Славу. Є й свята, пов’язані з жіночим началом – Велика Лада (“свято пробудження жіночої Любові”), свято Мокоші (“жіноча Богиня родючості, П’ятниця”), свято Долі (“дівоче посвячення”) та низка ін. [8, с. 35]. У громадах ОРУ, окрім рядових вірян, є духовні особи, які здійснюють відповідні обряди та ритуали: жерці або жриці та обрядодії. Посвяти можуть здійснювати волхви (в ОРУ – волхвиня) та жерці або жриці. Обрядодії можуть проводити святкові обряди Кола Сварожого та недільні богослужіння. Обрядодіїв обирають члени громади. Жерці та волхви повинні отримати відповідну освіту в Школі Рідної Віри [18, с. 14]. Як вже згадувалося, очолює ОРУ волхвиня. Хоча серед рідновірської спільноти й неоднозначне ставлення до питання – чи могла жінка бути волхвиною, тобто, саме цей термін викликає запитання. Сама волхвиня Зореслава у своїй праці “Українське язичництво” (1994), описуючи язичницьку духовну верству, вказує: “В Україні відомо кілька назв для позначення цих людей [духовних осіб – О. С.]: волхви, кудесники, жерці, а також чарівники, відуни, віщуни, потворники, знахарі і навіть скоморохи мали відношення до релігійної обрядовості [...]. Були й жінки-волхвині: в фольклорі часом зустрічається назва волхва (жін. рід від волхв)” [11, с. 49]. Загальноживаним є також термін “священник ОРУ” – жрець або волхв, це слово “характеризує людину, що має відповідну духовну посвяту і наділена здатністю проводити обряди освячення” [7, с. 19].

Родове Вогнище Рідної Православної Віри засноване у 2005 р. Очолюють його на сьогоднішній день верховний волхв Володимир Куровський та цілителька Ладомира Куровська. Вони є послідовниками “Слов’янської Ведичної Традиції Радення Сварожого”. Згідно вчення РВ РПВ, волхвами називають духовних вчителів. Вони повинні відповідати певним критеріям: завдяки духовній практиці (Живі-Ярзі) досягнути “врат Ясни” (Просвітлення) – це дозволяє розуміти буття й дає право благословляти та зіцілювати; досконало володіти “розумінням Покону (законів світобудови) і Відичних писань”; волхв є “джерелом мудрості,

яка проявляється через його книги, трактати і настанови”; слідує своїм настановам, він є прикладом для інших; волхв не прагне слави, багатства, великої кількості учнів; “зосереджений на Роді Всевишньому, а матеріальні досягнення використовує лише для кращого служіння Йому”; духовне знання волхв має отримати “по ланцюгу учнівської наступності”; піклується про громади та сім’ї з родами; є провісником та духовним провідником [9]. Що ж стосується духовної ієрархії РВ РПВ, то виглядає вона наступним чином: є “Першоволхв Кола Волхвів-Радетелів, Верховний Волхв Відичного Православ’я, Голова Родового Вогнища Рідної Православної Віри та Першоволхвиня Кола Радетелів, Відаюча Мати Роду” (Володимир та Ладомира Куровські). Вони “мають право нести Віру і Віду Прави, тлумачити Покон та надавати остаточні повчання відносно усіх сторін буття Прави, Яви та Нави. Усі православні рідновіри є їх прямими чи опосередкованими (через інших Духовних провідників) учнями”. Перший духовний чин у РВ РПК – волхв; далі йдуть відун, жрець та обрядодій. У духовній ієрархії РВ РПК духовні чини можуть мати як чоловіки, так і жінки. Крім того, верховним волхвом може бути обраний лише одружений чоловік. Його дружина є “Відаючою Матір’ю Роду”; разом вони є “Першоволхвами православними” [16]. Загалом в РВ РПВ акцентується увага на важливості створення сім’ї, народженні дітей, відповідальності перед родом.

Руське Православне Коло. Дане рідновірське об’єднання утворене у 2007 р. Очолує його верховний волхв Світовит Пашник. У Положенні “Про чини та посади духовних осіб” у РПК є такі духовні чини: волхв, жрець та обрядодій. Найвище в духовній ієрархії перебуває волхв (здійснює святі таїнства, інші обряди; є наставником для інших духовних осіб та вірян, проводить духовне навчання; освячується Верховним Волхвом РПК; волхвом може бути чоловік старший 30 років). Другий чин – жрець (помічник волхва; може проводити обряди Кола Сварожого та православлення, освячення майна; за відсутності волхва, з благословіння Верховного Волхва також може проводити обряди святого таїнства; освячується волхвом з благословіння Верховного Волхва РПК; жрецем може бути чоловік від 21 року). Є в РПК й жриці. Наприклад, навесні 2020 р. посвяту в жриці за рішенням Кола Владик пройшла Мароша Лютиця. Обряд відбувся на о. Хортиця (Запоріжжя). Провели його верховний волхв РПК Світовит Пашник та берегиня РПК Яна (Ясна) Яковенко [13]. Третій чин духовних осіб в РПК – обрядодій (чоловіки і жінки). Вони допомагають старшим духовним особам у проведенні обрядів; за відсутності духовного провідника обрядодій проводять обряд православлення, обряди Кола Сварожого, освячення майна; обрядодієм можна стати з 18 років. Як і жерці, вони повинні бути освячені волхвом та отримати благословіння Верховного Волхва РПК [4]. У РПК волхвом може бути лише особа чоловічої статі. Волхв Світовик пояснює таку ситуацію наступним чином: “Під час обряду освячення проходить своєрідне запліднення, яке виконує виключно чоловік. Священнослужитель виступає в ролі Бога, що дає життя. Для освячення використовується кропило або інша річ у вигляді символу чоловічого начала (наприклад, китиця, булава, меч). Освячення водою дорівнюється заплідненню

II. СУЧАСНИЙ СТАН РЕЛІГІЙНОСТІ В УКРАЇНІ

сіменем: дощ, що проливається з Неба на Землю, її запліднює [...]. Жінки, що досягнули високого духовного рівня, стають берегинями (жрицями, обрядодійками) і виконують обряди, що пов'язані із жіночою сутністю” [14, с. 29–30]. Берегиня у теології РПК – це ще й Богиня-захисниця. Її покликання – це захист домашнього вогнища, рідної землі, людей [14, с. 45].

Жінка в рідновірському середовищі України займає важливе місце як в духовній ієрархії, так і в повсякденних практиках. З одного боку, в більшості рідновірських громад та об'єднань гласно чи негласно є поділ на “жіночі” й “чоловічі” справи та обов'язки, з іншого – жінка є рівною чоловіку, оскільки рідновірські теологічні концепції базуються переважно на обоженні як чоловічого, так і жіночого начала. Наприклад, в ОРУ важливою складовою вчення є духовний світ трипільської культури з її жіночими архетипами та роллю жінки-жриці в суспільстві. Спостерегаємо романтизацію історичного минулого, пошук “золотого віку”, в тому числі й уявлення про матриархат як про найкращий час духовного розвитку людства. Жінки є активними не лише в релігійній діяльності громади, а й в різноманітних суспільно-політичних, просвітницьких, культурних заходах.

1. Базик Д. Неоязичництво в сучасних релігійних шуканнях українців. *Релігія в Україні*. 2012. 2 берез. URL: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/15158-neoyazichnictvo-v-suchasnix-religijnix-shukannyaх-ukrayinciv.html>.

2. Базик Д. Особливості етноконфесійної самоідентифікації рідновірів України. *Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст* / за ред. професорів Колодного А., Филипович Л., Арістової А. Київ: УАР, 2021. С. 224–230.

3. Базик Д. Українське рідновірство та неоязичництво: проблеми диференціації та самоідентифікації. *Українське релігієзнавство*. 2009. № 50. С. 223–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2009_50_32.

4. Внутрішні положення Руського Православного Кола, 2008. *Руське Православне Коло*. URL: <https://svit.in.ua/upr/up6.htm>.

5. Гендер, релігія і націоналізм в Україні / ред. Ярманова Г. Київ: ТОВ “ВТС ПРИНТ”, 2012. 150 с.

6. Гуцуляк О. Неоязичництво як явище перелому тисячоліть. *Історія релігій в Україні: праці X-ї Міжнар. наук. конф.* (Львів, 16–19 травня 2000 р.). Львів: Логос, 2000. Кн. 2. С. 15–19.

7. Жрець Вогнедар. “...І прибудемо до Лук Його Райських”. *Сварог*. 2016. № 25. С. 18–19.

8. Коло Свароже на літа 7510–7511 від Трипілля. *Сварог*. 2003. № 13/14. С. 35.

9. Куровська Л. Волхв – духовний учитель у слов'янській традиції. *Новини Родового Вогнища*. URL: <https://alatyr.org.ua/ua/novini/item/827-volkhv-dukhovnyu-uchytel-u-slovyanskiy-tradytsiyi>.

10. Лозко Г. Пробуджена Енея. Європейський етнорелігійний ренесанс. Харків: Див, 2006. 464 с.

11. Лозко Г. Українське язичництво. Київ: Український центр духовної культури, 1994. 96 с.

12. Мороз В. Галина Лозко: Чому люди йдуть у Рідну віру? 7.05.2015. *RISU. Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/galina-lozko-chomu-lyudi-ydut-u-ridnu-viru_n74211.

13. Обряди на Хортиці. *Вісник рідновіра*. 2020. 3 квіт. URL: <http://ridnovir.in.ua/index.php/ridna-vira>.
14. Пашник С. Руська Православна Віра у питаннях і відповідях. Запоріжжя, 2021. 72 с. URL: https://svit.in.ua/kny/pashnyk/pashnyk_vidpovidi.pdf.
15. Погоріла Л. Гендерна парадигма сучасного християнства. *Релігія та соціум*. 2013. № 2(10). С. 58–63.
16. Про чини та ступені духовних провідників. *Чини*. URL: <https://alatyr.org.ua/ua/godove-vohnyshe/chynu>.
17. Проповідник Світояр. Жінка в християнстві. *Сварог*. 1999. Вип. 9. С. 37–42.
18. Проповідник Світояр. Як посвятитися в Рідну Віру? *Сварог*. 2001. № 11/12. С. 14.
19. Смержевська О. Релігійна ідентичність українських рідновірів за умов глобалізації. *Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст* / за ред. професорів Колодного А., Филипович Л., Арістової А. Київ: УАР, 2021. С. 230–237.
20. Суковата В. Гендер і релігія. *Основи теорії гендеру*: навч. посіб. Київ: К.І.С., 2004. С. 385–426.